

doi: <https://doi.org/10.33763/finukr2024.05.007>

УДК 33.012.42/.43+338.24]:338.246.8(477)

А. І. Даниленко

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, радник при дирекції ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", Київ, Україна, finotdel2004@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9753-5381>

В. В. Венгер

доктор економічних наук, завідувач відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", Київ, Україна, vengerv@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1018-0909>

**РИНКОВІ УМОВИ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВИ
У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Анотація. *Вступ.* Втрата споживачів української продукції з колишнього СРСР зашкодила економіці, насамперед – промисловості. Разом зі значним спадом попиту на продукцію скоротились платежі до бюджету та надходження іноземної валюти. Приватизація, особливо у промисловості, та запровадження основ ринкових відносин не дали належного поштовху розвитку економіці. Недостатня участь держави в інноваційному оновленні основних фондів та підтримці попиту на українську продукцію також стримувала зростання.

Проблематика. Поєднання ринкових відносин із державним регулюванням економіки, зокрема для розвитку промисловості України.

Мета – проведення системного аналізу результатів діяльності підприємств протягом понад 30-річного періоду їх розвитку за ринкової економіки в Україні, оцінка підтримки державних органів управління в процесі забезпечення ефективності вітчизняних суб'єктів господарювання загалом, порівняння українського підходу до самостійності підприємств у ринкових умовах з положеннями теорії Дж. М. Кейнса щодо ролі держави у формуванні попиту на їх продукцію.

Методи. У дослідженні застосовано методи критичного аналізу, узагальнення переваг і недоліків ринкових механізмів в Україні, систематизації та інтеграції.

Результати. Допомога держави в оновленні основних фондів і переході до інноваційного виробництва у 1991–2021 рр. була недостатньою. Після промислового спаду 1991 р. в Україні відродження було повільним, оскільки підприємства недостатньо уваги приділяли старінню фондів та своєму фінансовому стану. Багато промислових підприємств не скористалися можливостями оновлення виробництва і підтримки рентабельності. Це спричинило їхні збитки, скорочення платежів до бюджету, втрату сегментів світового ринку. Результати аналізу показали, що розбудова в Україні ринкової економіки відбувалася не на кейнсіанських засадах, що зумовило згадані проблеми.

Висновки. Саме зважена присутність держави у повоєнній економічній перебудові принесла успіх Німеччині, Південній Кореї, В'єтнаму тощо. Після війни у певних важливих підприємств України може виникнути брак ресурсів з огляду на отримані збитки. Цю проблему можна вирішити тільки за участю держави. Автори окреслили стратегічні галузі промисловості, розвиток яких пришвидшить структурні й інноваційні перетворення в національній економіці, зокрема металургійну, машинобудівну, будівельну.

Ключові слова: попит, експорт, приватизація, інфляція, інновація, ринкові умови, збитки підприємств, прибуток, титанова, алюмінієва, будівельних матеріалів, галузі промисловості.

Літ. 40.

Anatolii Danylenko

Dr. Sc. (Economics), Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, SO "Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine", Kyiv, Ukraine, finotdel2004@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9753-5381>

Vitalii Venger

Dr. Sc. (Economics), SO "Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine", Kyiv, Ukraine, vengerv@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1018-0909>

MARKET CONDITIONS AND THE ROLE OF THE STATE IN POST-WAR ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE

Abstract. *Introduction.* The loss of consumers of Ukrainian products from the former Soviet Union harmed the economy, especially industry. Along with a significant decline in demand for its products, payments to the budget and receipt of foreign currency decreased. Privatization, especially in industry, and the development of the basics of market relations did not provide the necessary impetus for the economy. Insufficient state participation in the innovative renewal of fixed assets and in supporting demand for Ukrainian products also hindered growth.

Problem Statement. The combination of market relations with state regulation of the economy, particularly for the development of Ukraine's industrial sector.

Methods. The study employs methods of critical analysis, summarizing the advantages and disadvantages of market mechanisms in Ukraine, systematization, and integration.

The *purpose* is to carry out a systematic analysis of the results of the activities of enterprises over a 30-year period of their development in the conditions of market economy in Ukraine, the assessment of the support of state management bodies in the process of ensuring the efficiency of domestic economic entities in general, the comparison of the Ukrainian approach to the independence of enterprises in market conditions with the provisions of J. M. Keynes' theory regarding the role of the state in the formation of demand for their products.

Methods. The study employs methods of critical analysis, summarizing the advantages and disadvantages of market mechanisms in Ukraine, systematization, and integration.

Results. State assistance in the renewal of fixed assets and the transition to innovative production from 1991 to 2021 was insufficient. Following the industrial decline of 1991, recovery in Ukraine was slow as enterprises paid insufficient attention to the aging of their assets and their financial condition. Many industrial enterprises failed to take advantage of opportunities to modernize production and maintain profitability. This resulted in their losses, reduced budget payments, and the loss of global market segments. The results of the analysis showed that the construction of the market economy in Ukraine did not follow Keynesian principles, which led to the aforementioned problems.

Conclusions. It was the balanced involvement of the state in post-war economic restructuring that brought success to Germany, South Korea, and Vietnam. After the war, certain key enterprises in Ukraine may face a shortage of resources due to incurred losses. This problem can only be resolved with state involvement. The authors identified strategic industrial sectors whose development will accelerate structural and innovative transformations in the national economy, including metallurgy, mechanical engineering, and construction.

Keywords: demand, export, privatization, inflation, innovation, market conditions, losses of enterprises, profit, titanium, aluminum, building materials, branches of industry.

JEL classification: E22, F21, G20, H54.

Вступ. Розвиток економіки України після її виходу зі складу СРСР залежав від результатів приватизації, зміни форм власності та ефективного використання особливостей ринкових умов господарювання. Між тим, умови діяльності її економіки погіршились через втрату традиційних спожи-

вачів виробленої продукції в межах СРСР, результати приватизації підприємств і можливого їх перепродажу, гіперінфляції та з інших причин. Як наслідок, більше ніж удвічі скоротились виробничі можливості країни. Знизився рівень експорту та зріс обсяг імпорту відповідної промислової продукції, що створило ситуацію, за якої Україна не в змозі забезпечити ефективну інноваційну діяльність. Однак, як показали проведені дослідження, результати підприємств і об'єднань промисловості не змогли без допомоги держави повністю компенсувати минулі досягнення. Водночас державні органи України провели суттєву роботу (пов'язана із залученням банківських коштів) щодо ліквідації масштабної гіперінфляції, повернення індексації основних засобів, створення умов для здійснення економічних експериментів у чорній металургії та легкій промисловості тощо.

Аналіз досліджень і постановка проблеми. Підсумки роботи окремих галузей промисловості та її окремих підприємств в умовах ринкової економіки дають підстави для висновку, що досягнуті результати не були використані для якісного оновлення виробництва. Суттєво на цей процес вплинули низькі темпи заміни основних фондів, недостатність інноваційного оновлення експорту, завищення обсягу імпорту над експортом. Ці фактори мають перебувати під особливим контролем держави, передусім якщо вони не відповідають очікуванням суспільства. Останнім часом дедалі більше вчених-економістів вимагають посилення участі державних органів у розвитку ринкової економіки. Серед них варто відзначити відомих вчених-економістів Національної академії наук України: В. М. Гейця, О. І. Амошу, Т. І. Єфименко, А. О. Коваленка, А. А. Гриценка [1–6] та ін.

Мета дослідження – проведення системного аналізу результатів діяльності підприємств протягом понад 30-річного періоду їх розвитку за ринкової економіки в Україні, оцінка підтримки державних органів управління в процесі забезпечення ефективності вітчизняних суб'єктів господарювання загалом, порівняння українського підходу до самостійності підприємств у ринкових умовах з положеннями теорії Дж. М. Кейнса щодо ролі держави у формуванні попиту на їх продукцію. Тим більше, що у світовій практиці підтримка з боку державних органів себе повністю виправдала. Особливо, коли йдеться про таких лідерів економічного розвитку, як Німеччина, Південна Корея та ін. Вказані реформи в згаданих країнах було проведено у післявоєнний період. У цій статті наведено пропозиції авторів щодо можливого будівництва нових підприємств у цей період за активного сприяння державних економічних установ.

Методи дослідження. Матеріал дослідження базується на аналізі та узагальненні щорічних статистичних показників та рішень Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України за багаторічний період. У процесі аналізу було застосовано системний підхід, зокрема методи порівняльного аналізу, визначення основних тенденцій розвитку окремих галузей промисловості, методи системного аналізу, оцінок розвитку економічних і відповідних досліджень, здійснених в інших наукових установах.

Результати дослідження. Вибір теми дослідження і можливі висновки щодо основних проблем розвитку економіки України у післявоєнний час, безперечно, пов'язані з причинами і логікою діяльності підприємств у нових умовах ринкової економіки. Узагальнення наявного статистичного матеріалу за тривалий період (1991–2021 рр.) і висновків, зроблених іншими вченими на основі цих даних, дає змогу відзначити як позитивні ефекти, так і явні недоліки особливостей господарювання окремих підприємств. Як переконує світовий досвід, саме держава може сприяти зміцненню інноваційної спроможності суб'єкта господарювання, зростанню його експорту і розширенню імпортозаміщення в Україні у повоєнний час. Успішне задоволення цих вимог забезпечить зростання ВВП країни, підвищить якість рівня життя населення. Проте якщо питання про необхідність інвестицій і заміну застарілого устаткування залишилися поза увагою державних органів, то на покриття інших витрат Уряд задіяв наявні в нього можливості й істотні грошові кошти. Зокрема, можна виокремити розроблення порядку зовнішньоекономічних зв'язків, боротьбу з інфляцією, переоцінку вартості основних фондів, амортизаційну політику тощо. Одночасно діюча практика підтвердила самостійне визначення підприємствами напрямів розвитку (без участі держави), забезпечення власними економічними й фінансовими ресурсами і т. ін. При цьому відсутність інформації при формуванні певного напрямку розвитку суб'єктів господарювання за рахунок власних ресурсів має й інший негативний аспект. Такі напрями в конкретних підприємств (крім оборонних галузей) практично не враховують цілей економічного розвитку держави та не отримують необхідної допомоги у здійсненні інвестиційної політики. Своєчасним цей крок був би в період приватизації.

Забезпечення напряму підтримки діяльності приватних підприємств для здійснення ними ефективного внеску в розвиток економіки України було важливим завданням нашої держави. Вказану проблему могла вирішити організація продажу та перепродажу підприємств і, як наслідок, цілеспрямована заміна державної власності на колективну або приватну. Проте умови цього продажу не вимагали від покупців підприємства на певний час не лише дотримання орієнтовних показників його розвитку, оновлення основних фондів, збуту продукції, у виробництві якої зацікавлена держава, а й виконання головної умови – не бути ліквідованим. Це не дало змоги забезпечити гарантію збереження виробництва продукції, а відповідно, можливостей України.

Кількість держпідприємств, приватизованих Фондом державного майна в Україні, становила на початок 2011 р. 132 050 од. [7], із них лише 15,2 % – через продаж майна на аукціоні. Головним шляхом стало застосування під час приватизації майнових сертифікатів, які було надано працівникам на право володіння підприємством. Крім того, вартість суб'єктів господарювання при їх продажу була суттєво занижена, що призвело до втрати необхідних амортизаційних відрахувань. Швидка приватизація основної частини промислових підприємств не забезпечила накопичення в Україні необхідних коштів для оновлення виробництва.

Реально дефіцит бюджетних коштів для фінансового забезпечення капітальних вкладень у промисловості можна було усунути за рахунок довгострокового кредиту. Частина цих витрат могла бути профінансована за рахунок іноземного кредиту. Проте більшість цих витрат в Україні міг здійснити новий державний інвестиційний банк, створення якого було позитивно оцінено в багатьох країнах (у т. ч. у Німеччині). Проект закону про створення подібного банку було підготовлено ще наприкінці ХХ ст., проте його не розглянула Верховна Рада України. Тоді як багато приватизованих підприємств звернулися б за подібним кредитом.

Одночасно з проведенням приватизації перед Урядом постало термінове завдання щодо застосування засобів стримування гіперінфляції. Питання ліквідації її причин і встановлення звичайних норм для ціноутворення в Україні (у 1994 р. ціни зросли приблизно у 100 разів) стало складним викликом для влади. Адже йшлося не тільки про ціноутворення на продукцію підприємств промисловості, а й про створення умов для розвитку національної економіки загалом. Цю роботу в короткий термін здійснили окремі працівники Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України і Національного банку України, разом із представниками галузевих міністерств. Застосування розробленої методики знизило рівень інфляції у 1995 р. майже у 20 разів. З цією метою в 1994 р. було витрачено понад 1,0 трлн купоно-карбованців банківських позик.

Варто зауважити, що в Україні склалася практика, коли отримані від держави позики і вивільнені кошти від наданих пільг не поверталися підприємствами. Подібна ситуація спостерігалась і при отриманні іноземних позик, які стосувались імпорту в Україну комбайнів, паливно-мастильних матеріалів, добрив тощо. Це, безумовно, звужувало можливості держави у здійсненні кредитної політики. Для попередження такої практики у післявоєнний період питання несвоечасного повернення позик має бути вирішене в законодавчому порядку.

Своечасне повернення іноземних кредитів важливе не тільки для імпорту товарів, а й для будівництва нових приватних підприємств. Інвестиційний проект, на виконання якого, за посередництва держави, залучено довгостроковий іноземний кредит, має бути достовірно перевірений спеціальною урядовою установою. Відсутність такої процедури зводить нанівець використання наданих українським підприємствам іноземних інвестиційних кредитів. З цієї причини, за висновками Рахункової палати України, вибрані бізнесменами інвестиційні проекти не завжди забезпечували очікуваний результат [8].

Подібні недоліки в розвитку інвестиційного процесу, непродуктивне витрачання фінансових ресурсів слід ліквідувати у післявоєнний період. Це сприятиме розширенню продуктивного оновлення основних фондів за рахунок власних коштів, обсяг яких становив у минулі роки до 70 % усіх джерел фінансування. Проте ці кошти більше спрямовувались на покриття необхідних витрат на підтримку виробництва, а не на базову зміну ос-

новних фондів. Тим більше, що з кожним роком їхня продуктивність відстає від світового рівня і вимагає збільшення власних фінансових ресурсів за рахунок поточних доходів підприємства. Однозначно вказаний підхід потребує підтримки у продовженні практики, націленої на подолання низької рентабельності, скорочення терміну розрахунків за експорт, накопичення фінансових ресурсів. Такий напрям може внести принципові зрушення у зростанні ваги підприємств у інвестиційному та інноваційному розвитку, особливо за рахунок їх серйозної перебудови. Це вимагає зміни участі держави в інвестиційному процесі й збільшенні суб'єктами господарювання додаткового експорту в післявоєнний період. Світовій спільноті відома ефективна робота держави і суб'єктів господарювання в інвестиційному відродженні, наприклад, у Німеччині, Південній Кореї, Японії та ін., що відбудовували економіку в післявоєнний період.

Участь держави у підвищенні інвестиційних можливостей підприємств промисловості може бути ефективнішою за умови їх підтримки на вітчизняному і міжнародних ринках. Наслідками дій урядових структур у міжнародних переговорах не завжди були задоволені підприємці. По суті, у контексті нашого дослідження це стосується Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Її текст було погоджено 14 червня 1994 р. Вона набрала чинності з березня 1998 р. і передбачала надання одній зі сторін режиму найбільшого сприяння торгівлі згідно з п. 1 ст. 10 розділу Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) [9]. Саме цей текст є обов'язковим для членів Світової організації торгівлі, до складу котрої Україна увійшла лише у 2008 р. У результаті наша держава достроково застосувала протекціоністську митну політику проти імпорту продукції, яка могла вироблятися в Україні й забезпечувати покращання вітчизняної імпортозамінної продукції (зокрема трактори, екскаватори, інші сільськогосподарські машини тощо). Подібним чином здійснювалося сприяння імпорту в Україну різноманітних сільськогосподарських машин вищої якості та ін. Тим більше, що іноземні постачальники товарів запропонували аграрному бізнесу пільги при розрахунках за відповідну техніку. Цей факт, безумовно, вплинув на організацію перебудови окремих підприємств, де використовувалися зношені основні фонди і вироблялася застаріла продукція. Тому при відбудові суб'єктів господарювання у післявоєнний період необхідно насамперед орієнтуватися на нові технології виробництва й основні фонди, які забезпечать наявність довгострокового експорту. Прискоренням експорту та імпортозаміщенням Україна зможе досягти додатного платіжного балансу і зменшити зовнішній борг країни. Тільки таким чином можна гарантувати необхідні темпи зростання й ефективність економіки з метою її розвитку до рівня передових країн світу. Тим більше, що за період досліджень цієї теми кількість великих і середніх підприємств в Україні істотно зменшилась, що може пришвидшити їх переоснащення. Навіть після 2000 р., коли щойно була завершена приватизація промислових об'єктів, їх кількість дорівнювала: по

машинобудуванню – 1717, хімії – 387, чорній металургії – 195 [10]. Напередодні війни число великих підприємств по Україні становило лише 446 од. [11]. Ця обставина зумовлює серйозну проблему – збільшуються економічна значимість невеликих суб'єктів господарювання і необхідність їх державної підтримки. До того ж багато бізнесменів, котрі проживали в зонах, охоплених війною, переїхали до західних областей України. Переорієнтація попиту на продукцію цих підприємств буде успішною в разі отримання допомоги від представників економічних служб у цих областях. Це відкриває можливість об'єднання на місцевому рівні інтересів держави і бізнесу, чого не було у довоєнний час стосовно малих підприємств. Зарубіжний досвід доводить, що результат їхньої ефективної роботи має перебувати в полі зору державних структур. Ознайомлення на основі сайтів національних органів з практикою роботи у 21 країні світу показує, що в дев'яти з них (США, Індія, Корея, Польща та ін.) створено державні органи, які відповідають за розвиток малого і середнього бізнесу, у чотирьох країнах – органи підпорядковані міністерствам, у восьми країнах управління малими підприємствами здійснюється в рамках функцій безпосередньо діючого міністерства.

Не виключено, що окремими функціями управління малими підприємствами доцільно наділити місцеві ради. Останні зможуть сприяти посиленню зв'язку між малими та середніми підприємствами, зокрема через розширення асортименту їхньої продукції, використання малих підприємств як співвиконавців завдань великого підприємства (наприклад, нині йдеться про окремі види виробництва дронів).

Як показують результати досліджень, значні збитки, пов'язані із розвитком економіки, спричинені вивезенням за кордон сировинних ресурсів. При цьому нами не розглядаються збитки економіки через вивезення аграрних сировинних ресурсів. Втрати від такого експорту вже давно обговорюються в економічній літературі. Йдеться, зокрема, про металобрухт, деревину, частково оброблені ресурси гірничорудної промисловості, титанової руди та інших природних ресурсів. Подібне вивезення суттєво впливає на зниження вартості експорту, відсутність на нього попиту на зовнішньому ринку та дисбаланс у зовнішній торгівлі. Вказана практика відводить нашій країні місце сировинного додатка у світовій економіці. Подібний висновок не може бути визначеним до економічного розвитку України, яка свого часу посідала доволі високе місце у світі за промисловим потенціалом. Не випадково, у період із 1991 по 1998 р. втрати вітчизняної економіки (включно з експортом продукції) становили до 60 % обсягу валової продукції, у 2008–2009 рр. – 25, а у 2013 р. – 13 % [12]. Тільки після 2016 р. спостерігалося перевищення рівня розвитку ВВП країни. Подібні втрати виробництва через припинення діяльності підприємств призвели до перевищення обсягу імпорту (у т. ч. машинобудівної продукції) порівняно з вартістю українського експорту. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, починаючи з 2018 р., в окремі роки перевищувало 10 млрд дол. США [13], що вимагало додаткових фінансових ресурсів для покриття дефіциту платіжного балансу.

Теоретично очікувалось, що зміна форми власності й розвиток у ринкових умовах прискорять економічне зростання промислових підприємств. Проте на практиці ця гіпотеза не підтвердилась. Це доводять результати аналізу ряду фінансово-економічних показників діяльності 1339 підприємств, приватизованих у 2002–2003 рр. Вибірка підприємств здійснювалася переважно спеціалістами Фонду державного майна України і Державної служби статистики України. Оцінку діяльності було проведено на підставі їхніх річних звітів у 2010 р. За результатами оцінки лише 692 підприємств, які надали необхідну звітність, фахівці ДУ “Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України” встановили, що більшість ключових фінансово-економічних показників ними не було виконано. Це, зокрема, стосувалося: чистого прибутку, рентабельності, дебіторсько-кредиторської заборгованості, зносу основних фондів, чисельності працівників, стійких пасивів. Єдиний позитивний результат в обстежених підприємств – зростання експорту. Детальне обстеження діяльності багатьох суб’єктів господарювання, котрі працювали без державної підтримки, не підтвердило позитивного впливу ринкової економіки як фактора покращання виробничої діяльності. Крім того, привертає увагу показник приросту експорту продукції на обстежених підприємствах, котрий свідчить про необхідність їх стимулювання в разі нарощування частки експорту продукції, а також імпортозаміщення. Тим більше, що ці показники можуть контролюватись не тільки через ознайомлення зі звітністю суб’єктів господарювання, а й за допомогою перевірки їх Митною службою України. Як відомо, нині державні органи позбавлені можливості своєчасно контролювати відвантаження сировинних ресурсів. Це негативно впливає на зростання інноваційної продукції.

Як свідчать дані ООН, через низку економічних причин підприємства чорної металургії здійснили експорт готової продукції у 2005 р. на 11,5 млрд дол. США, а у 2019 р. – лише на 7,7 млрд дол. США. При цьому в першому випадку експорт руди здійснено на 1 млрд дол. США, а у другому – на 4,4 млрд дол. США [14]. Фактично в експорті скоротився готовий метал за нарощування експорту сировинних ресурсів. Відповідно, збільшилося надходження валюти від експорту залізної руди, що сприяло витісненню готової продукції підприємств цієї галузі із зовнішнього ринку. Це додатково порушує питання про необхідність надати показникам експорту й імпорту продукції статус оціночних. Одночасно згадані показники мають бути внесені до методичних вказівок стосовно розроблення і прийняття інвестиційного проекту нових підприємств. Без цього не може бути передбачена фінансова допомога держави в його реалізації. Такий підхід лише підкреслить значення змін ефективності експорту й імпорту в діяльності суб’єктів господарювання.

Подібна пропозиція жодним чином не применшує ваги показника прибутку для оцінки діяльності, попри те, що в реальних умовах його роль в Україні доволі невисока. Про це свідчать фінансові результати до оподаткування промислових підприємств України у 2001–2020 рр., коли вони замість прибутку отримали збиток. Лише у 2018–2020 рр. ними отримано прибуток.

Найвищий відсоток підприємств, що отримали збиток, припадає на 2009 р. – 44,7 % усієї суми прибутковості. Найнижчий відсоток збитковості підприємств зафіксовано у 2018 р. – 22,5 % [15]. Збитковість виробництва на окремих підприємствах України знизила роль прибутковості як джерела фінансування інвестицій (практично на кожному четвертому – п'ятому підприємстві). Одночасно низький рівень рентабельності й збитковість окремих суб'єктів господарювання скорочують не тільки формування обсягу фінансових ресурсів інвестицій, а й дохід бюджету держави. Як показують проведені дослідження у 2003–2008 рр., частка відрахувань від прибутку в бюджеті суттєво знизилась. У дохідній частині бюджету вона за період обстеження з 20–25 % зменшилася до 10 % [16].

Враховуючи реальну ситуацію і бажання (де це можливо) окремих підприємств нарощувати експорт продукції, доцільно додатково економічно стимулювати його після встановлення миру в Україні. На такі самі стимули заслуговує показник імпортозаміщення. Відповідний баланс обсягів експорту й імпортозаміщення дасть змогу державі ліквідувати від'ємний платіжний баланс.

Підготовка умов і організація зусиль виробника експортної продукції – важка праця. Набагато легше домогтися подовження терміну надходження іноземних коштів на рахунки такого виробника. Тим більше, що в ринкових умовах в Україні суттєво збільшилися показники кредиторсько-дебіторської заборгованості. Термін її погашення у 2014–2019 рр. становив 130–150 днів¹. Очевидно, саме цей фактор вплинув на зростання обсягів кредиторської заборгованості великих і середніх промислових підприємств України. Саме вони суттєво перевищили коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, котрий на початку II кв. 2020 р. дорівнював 2,58 [17] і, ймовірно, став мотивом звернення бізнесу до Національного банку України про подовження терміну розрахунків з іноземними партнерами за експорт продукції. З огляду на спрощену відносно попередніх років інноваційну структуру експорту України ДУ “Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України” не підтримував збільшення терміну розрахунків за вказану продукцію. Однак через тиск бізнесу Національний банк України поступово збільшував цей термін розрахунків, і з 1 січня 2019 р. він досяг 365 днів. Лише після зміни керівника Національного банку України термін розрахунків (на час війни) за експорт продукції скоротився до 180 днів (7 липня 2022 р.) [18–20]. Це рішення прискорило термін надходження валютних коштів з-за кордону і створило додаткові умови для заміни старіючих основних фондів діючих підприємств. Поряд із пришвидшенням повернення коштів за експорт української продукції чинні нормативні акти не перешкоджають виведенню за кордон валютних коштів. За оцінками МВФ, у 2007–2013 рр. було виведено від 7,7 млрд до 18,7 млрд дол. США [20]. Подібний крок лише послабив присутність українських промислових підприємств на міжнародних ринках.

---

¹ Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості розрахований як різниця чистого доходу від реалізації продукції до середньорічної кредиторської заборгованості.

Безперечно, це вимагає посилення уваги з боку держави до потоку грошових коштів, у т. ч. виведення іноземної валюти.

Наприкінці 10-х років XXI ст. в Україні обговорювалося дискусійне питання заміни податку на прибуток податком на виведений капітал. Реалізація цієї пропозиції збувала б участь держави у розподілі прибутку і призвела б до подальшого скорочення доходів бюджету. Оцінку пропозиції (яку підтримуємо) висловив Д. О. Гетманцев. Він підкреслив, що йдеться не про заміну платежу до бюджету. Сутність запровадження податку на виведений капітал “базується на поширеній серед представників вульгарного лібералізму думці, що податки – це не збір грошей до державного бюджету, а стимулювання розвитку економіки”. Виходячи з цього, вони вважають, що його відсутність дестимулює “спосіб повернути виведені раніше капітали в країну, залучити інвестиції з-за кордону і в середині країни” [21]. Сама ідея не відповідає економічним умовам, які склалися в практиці господарювання промислових підприємств в Україні, тим більше, з початком воєнних дій. Проте дискусія навколо податку на виведений капітал могла завершитися базовою зміною в Податковому кодексі, що була ініційована представниками промисловців України. Лише чітка позиція Міністерства фінансів України, із посиланням на втрату реальних джерел доходів бюджету, зняла з порядку денного це питання.

Водночас потенційна наявність коштів бюджету, довгострокових позикових ресурсів українських та іноземних банківських систем, власних коштів та інших коштів суб'єктів господарювання не може сприяти активному оновленню основних фондів промислових підприємств. Проведене дослідження можливості такого оновлення і реальної спроможності її здійснення свідчить про необхідність розширення державної участі у зростанні економіки України. Постійний дефіцит інвестиційних коштів, безумовно, впливає на залишок коштів підприємства, які можна було б використати на капіталовкладення. Зокрема, про це свідчать статистичні порівняння необхідних капітальних вкладень і наявних фінансових ресурсів, використаних на їх здійснення. У 2018 р. проведено роботи з виконання капітальних вкладень по промисловості України на суму 177,9 млрд грн. Капіталовкладення фінансувалися за рахунок чистого прибутку – 233,6 млрд грн та суми амортизаційних відрахувань – 112,5 млрд грн. Невикористаний залишок фінансових ресурсів, кошти якого можна було частково використати на оновлення основних фондів, дорівнював – 168,2 млрд грн. У 2019 р. ці показники були, відповідно, такими: 193,7 млрд, 243,5 млрд, 152,6 млрд грн та залишки фінансових ресурсів – 202,4 млрд грн [22]. Вказані асигнування за умови державної підтримки могли сприяти додатковому оновленню основних фондів промислових підприємств.

У звіті про науково-дослідну роботу “Модернізація економіки промислових регіонів в умовах децентралізації управління” Інституту економіки промисловості НАН України, проведеному ним у 2015–2018 рр., було відзначено частку устрою економіки України порівняно зі США та Китаєм. Дослідження засвідчило, що згідно з характеристикою розподілу вітчизня-

ного виробництва за устроями в Україні до третього устрою належить 55–60 %, п'ятого – 5–7, шостого – 1 % виробництва. Для Китаю ці показники розподіляються таким чином: третій устрій – 30–35 % підприємств, п'ятий – 30–35 % і шостий – 3 %. У США ці показники розподіляються, відповідно, як 10, 60–65 та 5,7 % виробництва [23].

Низький технологічний рівень основних фондів промислових підприємств України не став для власників сигналом початку їх швидкої заміни. Про це свідчать звіти про капітальні інвестиції, згідно з якими на цю мету було виділено у 2010, 2015 і 2020 рр. (у поточних цінах) від 55,4 млрд до 180,5 млрд грн [17]. Безперечно, такі суми не можуть потенційно забезпечити суттєвого піднесення розвитку промисловості України.

З огляду на ситуацію зі станом основних фондів експорт високотехнологічної продукції в загальній структурі промислового експорту України становив у 2011 р. – 5 %, 2015 р. – 8, 2021 р. – 5 %. При цьому реальний обсяг експорту товарів високих технологій був меншим у 2021 р. порівняно з 2011 р. на 50,8 % (або 0,65 млрд дол США) [17].

Розвиток промисловості за ринкової економіки протягом останніх 30 років і реальні непередбачувані істотні збитки економіки під час війни вимагають серйозної підготовленої діяльності Уряду, який би створив умови для подолання кризи у післявоєнний період. Це вимагає серйозної роботи відповідних спеціалістів, котрі до кінця війни повинні обґрунтувати стратегію майбутнього розвитку України. Окремий її розділ має бути присвячений можливостям усунення (де юридично це можливо) негативних і використання позитивних проявів, які містить у собі попередня діяльність промислових підприємств у ринкових умовах. Згадана рекомендація зумовлена не тільки нашими пропозиціями, а й теоретичними висновками Дж. М. Кейнса, котрий, керуючись розвитком суспільства (зокрема схильністю до споживання, заощаджень тощо), визначив, що ринкова економіка не може достатньою мірою саморегулюватись і для забезпечення її ефективності потрібна участь держави [24].

Успіхи ринкових економік досягнуті окремими країнами у післявоєнний період за умов, коли державні органи надавали суттєву допомогу. Зокрема, йдеться про Німеччину, Південну Корею, В'єтнам та ін. У кожній із країн застосовувався власний національний підхід до розбудови економіки, який передбачав активну участь згаданих органів – від проведення необхідних початкових кроків з відновлення економіки до досягнення нею стійкого приросту. Безперечно, при цьому враховувався розвиток не тільки окремих галузей промисловості, а й інших підприємств країни. Результати аналізу статистичних річних звітів підприємств показують, що аналогічний шлях можливий і в Україні. Зокрема, певні галузі (тютюнова, пивоваріння та інші) вимагатимуть меншої участі держави, оскільки, за даними їхньої звітності, вони отримали позитивні результати щодо обсягів виробництва, експорту, прибутку і платежів до бюджету. Їх діяльність, очевидно, і в майбутньому практично не потребуватиме додаткових фінансових зусиль із боку держав-

них органів. Інші галузі (як висвітлено далі) вимагатимуть державної фінансової допомоги у становленні, насамперед підприємства енергетичної галузі, металургійної, промисловості будівельних матеріалів та ін.

Привертають увагу очікування бізнесменів щодо зростання цін у переробній промисловості України, зокрема на енергоносії, сировину і матеріали. Зазначений фактор може негативно вплинути на їхній попит і ефективну присутність на внутрішньому й іноземних ринках, а водночас – на заходи підприємств України, спрямовані на збереження вартості експорту країни. Як наслідок, це може призвести до припинення виробництва (частково або повністю) продукції, що не зможе досягти зниження імпорту сировинних ресурсів (наприклад, окремих мінеральних добрив), або сприяти зниженню собівартості внутрішніх українських ресурсів. При цьому одним із шляхів може бути скорочення кількості переділів, котрі формують собівартість української сировини. Серед них – виробництво сталі, титанове виробництво, вироби із деревини, льняні вироби та ін. Головне питання, яке мають вирішити бізнесмени, – це вибір напряму розвитку підприємства, запровадження нової техніки і зміна технологій виробництва, забезпечення помірної вартості нової продукції на наявних ринках. Подібний підхід вимагається від державних органів і нових суб'єктів господарювання, створених згідно із затвердженими Урядом національними проектами, які відкриють можливості виходу на міжнародний ринок. Вибір обмеженої кількості національних пріоритетів – найважливіша проблема української економіки, і він заслуговує на широке обговорення серед відповідних спеціалістів [25].

При організації фінансування інноваційного проекту доцільно застосувати пільгові ставки з податку на прибуток (як у Нідерландах, Чехії, Туреччині, Китаї), звільнення від сплати ввізного мита на устаткування, що не вироблене в країні (Туреччина, Нідерланди, Азербайджан, Білорусь), та економічно зацікавити бізнесменів у його реалізації.

Економічний стан України у повоєнний період буде доволі важким. Одночасно жорстко стоятиме питання про здійснення в країні необхідних інвестицій. Набутий досвід переконує, що отримання допомоги від іноземних партнерів буде пов'язане з певними труднощами. Зокрема, як свідчить повоєнна практика, окремі країни Західної Європи використали на розвиток економіки власні фінансові ресурси в розмірі 80–90 % загальних витрат. Це може бути орієнтиром для більшості підприємств, які будуть відбудовані у післявоєнний період. Імовірно, у випадках, коли нові суб'єкти господарювання матимуть національний статус, їх фінансування забезпечуватиметься насамперед державою.

Викладене однозначно вказує на те, що продовження війни й можливі негаразди, які вона несе, лише пришвидшують необхідність створення спеціальної комісії з питань перебудови економіки України у післявоєнний період. Воєнні дії стали домінуючим фактором, котрий впливає на реальний обсяг виробництва. Про це, зокрема, свідчать результати проведеної Національним банком України оцінки респондентами наслідків воєнних дій на

території України і їхнього впливу на виробництво (I кв. 2023 р.). 83,5% респондентів визначили, що цей фактор найбільше обмежує виробництво продукції. Крім того, до 34 % посилюється фактор “брак кваліфікованих кадрів”, тоді як у IV кв. 2022 р. цей фактор було оцінено у 13,8 % [26].

Наведені показники свідчать, що вже сьогодні бізнесменам України потрібна інформація про перспективи перебудови економіки у повоєнний період. Це допоможе їм краще підготуватися до вимог нового часу. На наш погляд, необхідно створити умови оптимального залучення до розвитку окремих державних рішень ринкового сектору. Особливо це важливо при вирішенні трьох основних питань: формування фінансової основи розвитку економіки (власних, кредитних, іноземних, бюджетних та ін.); шляхи пошуку інноваційного розвитку; забезпечення економіки кваліфікованою робочою силою. Безперечно, на теперішньому етапі необхідно визначити найбільш перспективний галузевий розвиток, особливо промисловості.

За даними Київської школи економіки, на січень 2024 р. загальна сума збитків, завдана виробничій інфраструктурі України в ході війни, сягнула майже 155 млрд дол. США [27]. На першому місці за сумою збитків залишається житловий фонд. Внаслідок бойових дій та регулярних обстрілів щодня збільшується кількість пошкоджених та зруйнованих житлових будинків: понад 520 тис. будівель на січень 2024 р. З них 222 тис. приватних будинків, понад 27 тис. – багатоквартирних, 526 гуртожитків. Завдані виробничій інфраструктурі збитки 2024 р. сягають 36,8 млрд дол. США, втрати промисловості та підприємств – 13,1 млрд дол. США. Через бойові дії продовжує зростати сума прямих збитків від зруйнованої інфраструктури енергетичної галузі – до 9 млрд дол. США, агропромислового комплексу – 8,7 млрд дол. США. Крім того, на початок 2024 р. збільшились збитки сфер ЖКГ – до 4,5 млрд дол. США та охорони здоров'я – до 3,1 млрд дол. США.

Промислове виробництво у 2022 р. скоротилося на 36,7 %. Найбільше на падінні виробництва позначилося зменшення виробництва у базових галузях національної економіки: коксу та продуктів нафтоперероблення – на 66,6 %; неметалевої мінеральної продукції – на 64,8, металургії – на 62,4, хімічній промисловості – 61,8 %.

Головним чинником відновлення виробництва металургійної галузі стало зростання внутрішнього попиту. Так, за 11 міс. 2023 р. ємність внутрішнього ринку металопрокату відносно відповідного періоду 2022 р. збільшилася на 105,8 % [28]. За результатами 9 міс. 2023 р., завдяки державним замовленням, обсяги виробництва підприємств машинобудівної галузі зросли на 15,3 %. Це відбулося через збільшення обсягів виробництва транспортних засобів та устаткування для енергетичних потреб. Під час війни українські машинобудівники налагоджують виробництво спеціальної техніки та розробляють зразки нової.

Попри високу стійкість та адаптацію істотної частки промислових підприємств до складних умов роботи, вітчизняна промисловість залишається у важкому становищі, а позитивна динаміка у 2023 р. великою мірою пов'я-

зана з вкрай низькою базою порівняння 2022 р. Відновлення вітчизняної промисловості гальмується як об'єктивними зовнішніми чинниками, пов'язаними з веденням бойових дій, так і низкою внутрішніх проблем та перешкод. До основних обмежень розвитку в промисловості належать [29]:

- *високі фінансово-економічні ризики*, що ускладнює процес відновлення промислових підприємств через брак можливостей фінансування їхньої діяльності ресурсами банківської системи, державного та місцевих бюджетів, іноземних партнерів – країн та міжнародних організацій, власними коштами;
- *згортання інвестиційних процесів у промисловості*. Відновлення зруйнованої промислової інфраструктури та здійснення структурної модернізації потребують стрімкого збільшення обсягів інвестування. Проте в умовах бойових дій, що тривають, українська промисловість так само є малопривабливою для приватних інвесторів. У разі збереження високих безпекових ризиків у середньостроковому періоді інвестиційна криза може стати затяжною, тоді як кошти державного бюджету й міжнародних організацій переважно спрямовуватимуть у гуманітарні, інфраструктурні проекти, які є пріоритетними під час війни;
- *недостатність промислових потужностей та інфраструктури внутрішнього перероблення сировинної продукції*. Основні прибутки в товарному виробництві традиційно забезпечуються сировинним експортом, найбільшу частку якого утворюють продукція сільського господарства, руди та метали. Високі прибутки від сировинного експорту та складні умови ведення бізнесу в Україні не мотивували підприємства до налагодження перероблення сировини всередині країни, зробивши економіку вразливішою до зовнішніх шоків. З початком повномасштабного вторгнення перекриття основних експортних каналів та відповідне зниження обсягів експорту у разі знизили прибутки підприємств та надходження до держбюджету. Проте, навіть попри суттєве звуження експортних можливостей, у 2022 р. з України експортувалося 65,1 % усіх видобутих металевих руд та близько третини інших корисних копалин, 55,3 % напівфабрикатів та 25,1 % готової металургійної продукції, 74,5 % продукції лісопильного та стругального виробництв;
- *зростання дефіциту кадрів у промисловості*. Скорочення пропозиції трудових ресурсів у промисловості відбувається внаслідок масового виїзду громадян України після початку широкомасштабного вторгнення за кордон, мобілізації та участі у бойових діях персоналу;
- *низька ефективність роботи підприємств державної форми власності та переданих в управління Агентству з розшуку та менеджменту активів (АРМА) арештованих підприємств*. З початку пандемії COVID-19 у 2020 р. в Україні зупинили приватизацію великих, а після повномасштабного вторгнення – малих промислових підприємств. Наразі серед об'єктів “великої” приватизації перебувають провідні суб'єкти господарювання хімічної галузі, машинобудування, металургії, чия діяльність

залишається не надто ефективною. Низькою також є ефективність роботи арештованих підприємств, переданих в управління АРМА.

Наведена ситуація свідчить про те, що вітчизняна промисловість вже сьогодні потребує активного втручання держави у її відбудову. Зокрема, поряд із відновленням втрачених промислових виробництв, розвиток повоєнного промислового сектору національної економіки вимагає від держави системних дій щодо формування якісно нової промислової структури, збільшення частки машинобудування, технологічних галузей, підгалузей добувної промисловості та кольорової металургії, котрі виробляють сировину для технологічних виробництв.

У цьому контексті до першочергових заходів належать такі [28]:

1. Підтримка стратегічних галузей промисловості в умовах дефіциту ресурсів у період війни та повоєнної відбудови. Для цього необхідно:

- створити перелік стратегічних галузей промисловості згідно з перспективними напрямками спеціалізації та виробництва продукції стратегічного призначення (критичної сировини, матеріалів, обладнання) відповідно до потреб війни і повоєнного відновлення, наявних виробничих, технологічних, ринкових ресурсів;
- проаналізувати їхню діяльність і коопераційні зв'язки, виявити проблеми, потенціал, напрями розвитку, потреби в державній підтримці;
- на рівні перших осіб держави ініціювати консультації з провідними міжнародними донорами щодо фінансування відновлення та реструктуризації промислового виробництва за напрямками спеціалізації стратегічних галузей промисловості у програмах повоєнної відбудови;
- залучити до відновлення України національну програму розвитку промислових R&D та технологій тощо.

2. Стимулювання інвестиційної діяльності у промисловості, орієнтованої на структурну перебудову економіки з пріоритетами розвитку переробних виробництв, створення нових робочих місць. Цей напрям потребуватиме законодавчого врегулювання механізмів формування сприятливих умов під час воєнного стану та у повоєнний період для інвестування коштів підприємцями у проекти, що входять до переліку потрібних для відновлення економіки. У цьому контексті важливим напрямом є необхідність поліпшення умов кредитування промислових підприємств для інвестування ними коштів у розвиток виробництв, зокрема через посилення інвестиційної спрямованості Програми “Доступні кредити 5-7-9 %”. Ще одним дієвим інструментом може стати запровадження визнаних у світовій практиці податкових пільг для промислових підприємств [29], які інвестують кошти в основний капітал, зокрема формування спеціальних інвестиційних резервів, уведення інвестиційних надбавок, пільг на реінвестування, інноваційне інвестування. Не менш дієвим має стати механізм залучення іноземних інвестицій та коштів структурних фондів ЄС у розбудову індустріальних парків, зокрема шляхом заснування транскордонних парків з країнами ЄС із розміщенням об'єктів критичної інфраструктури на території цих країн для гарантування безпеки.

3. Забезпечення стійкості промислових підприємств в умовах посилення внутрішніх і зовнішніх загроз. Цей напрям потребуватиме від держави розроблення чітких механізмів підтримки стабільного енергозабезпечення, насамперед промислових підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Тут ідеться не лише про інвестиційну підтримку проектів автономізації енергозбереження та енергоефективності, а й про стабільне забезпечення критичною сировиною і матеріалами, диверсифікацію ланцюгів імпорту критичної сировини та матеріалів, що в достатній кількості не виробляються в Україні.

Не менш важливим напрямом у забезпеченні стійкості промислових підприємств є розвиток виробничих ланцюгів шляхом фінансової підтримки державою галузевих асоціацій виробників, промислових кластерів, створення вертикально інтегрованих корпорацій, котрі об'єднуюватимуть пошукові, видобувні й переробні активи.

У посиленні стійкості суттєву роль відіграватимуть міжнародна фінансова допомога й передові технології, особливо при створенні та розвитку інноваційних стартапів у сфері забезпечення кібербезпеки виробничих ланцюгів в умовах воєнних загроз, зокрема спільних підприємств із країнами ЄС.

4. Залучення машинобудівної промисловості як стратегічно важливої галузі для технологічного й інноваційного розвитку країни, її інтеграції у глобальні ланцюги створення доданої вартості. Так, уже сьогодні ряд машинобудівних підприємств забезпечують потреби держави, розробляючи та виробляючи інноваційні зразки техніки [30]. У 2023 р. машинобудівна промисловість стала одним із провідних рушіїв відновлення національної економіки.

Розбудова транспортної інфраструктури та інтеграція України до транс'європейської мережі вимагають значних змін у транспортному машинобудуванні. Його розвиток справить позитивний мультиплікативний ефект на інші галузі вітчизняної економіки – металургію, хімічну промисловість, електротехнічну галузь, стимулюватиме наукову й інноваційну діяльність наукових та проектно-конструкторських організацій. Потенціал виробництва широкого спектра продукції з високим рівнем доданої вартості, здатної задовольнити внутрішній попит, міститься у виробництві залізничного рухомого складу. Істотну роль у відбудові населених пунктів України, у т. ч. визволених від окупації територій, відіграє налагодження автомобільного сполучення, що потребує виробництва пасажирського транспорту для міжобласного, районного сполучення, задоволення потреб місцевих громад тощо.

Надзвичайно важливим є розвиток машинобудування для сільськогосподарських потреб. Сьогодні, попри війну в країні та всі труднощі, ця галузь продовжує працювати й виводити на ринки нові лінійки продуктів, здійснювати експортні поставки на міжнародні ринки [31]. Послідовна реалізація аграрної реформи, наслідком якої стане зростання інвестицій в аграрний сектор, збільшуватиме попит на сільськогосподарські машини й устаткування – як для великих, так і для дрібних господарств [28].

Українські суб'єкти господарювання мають відповідні обладнання й досвід, щоб долучитися до ланцюгів виробництва енергетичного машинобудування – обладнання для відновлення енергетики, розроблення і впровадження розумних енергоощадних приладів та інших рішень, потрібних для зменшення залежності від імпорту викопного палива та досягнення чистого нульового викиду в найближчі декілька десятиліть.

Перспективним напрямом є реалізація проектів з розвитку вищої замкнутості ядерного циклу в атомній енергетиці України, зокрема “Енергоатому” (спільно з Westinghouse Electric Corporation, США), за можливої участі представництв відповідних компаній Франції та інших країн, зважаючи на можливості розвитку також ядерної енергетики на так званих ядерних реакторах мобільного характеру – малих модульних реакторах (ММР) [2]. На думку академіка В. М. Геєця, сьогодні ядерна енергетика загалом і розвиток такої її складової, як ММР, зокрема є і, в разі послідовної розбудови економіки України, можуть бути технологією, що допомагатиме долати обмеженість у частині теперішньої напівпериферійності. Для цього необхідно вже нині на найвищому державному рівні прийняти рішення про започаткування у співпраці з іноземними компаніями розроблення і реалізації найближчими роками двох-трьох проектів енергоблоків із залученням вітчизняного промислового потенціалу. У рамках такого співробітництва доцільно залучати наявний в Україні промисловий та науково-технічний потенціал.

Розвиток важкого енергомашинобудування – також одна зі складових повоєнної промислової політики, спрямованих на збереження і поступ технологічних видів промислової діяльності з високим ступенем доданої вартості, у т. ч. для забезпечення енергетичної безпеки країни, що включає розширення локалізації відповідних виробництв у енергетиці, машинобудуванні й взаємопов'язаних з ними видів діяльності з посиленням мультиплікативним ефектом для всієї економіки. Так, попри інтенсивний розвиток відновлювальної енергетики і в Україні, і у світі основна частина електричної генерації припадає на атомні, теплові, гідро- й гідроакумуючі електростанції. Причому в більшості країн, як і в Україні, ця тенденція тривалий час зберігатиметься. Однією з основних складових енергоблоків зазначених електростанцій є енергетичні турбіни. Україна – одна з небагатьох країн, котра володіє замкнутим циклом їх розроблення та виготовлення. Тому випуск відповідної техніки збільшить випуск продукції обробної промисловості з вищою доданою вартістю.

5. Відновлення та модернізація підприємств металургійної галузі на новій технологічній основі для забезпечення її відповідності світовим тенденціям (відновлення промисловості через екологічну, зелену трансформацію виробництва сталі). Це сприятиме виконанню зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Значний потенціал нашої країни у відновлювальній енергетиці, а також запаси залізної руди – основні передумови розвитку зеленої металургії й виробництва заліза прямого відновлення та гарячебрикетованого заліза. Існують можливості для розбудови потужностей з ви-

робництва вказаних видів заліза на підприємствах в Україні для поставок європейським споживачам [28]. Відповідно, держава має стимулювати впровадження новітніх технологій, зокрема електроплавлення та безперервного лиття, сприяти створенню й розвитку металургійних електричних мінізаводів. Головна перевага таких виробництв полягає у гнучкості випуску продукції з високою доданою вартістю невеликими партіями, що економічно не вигідно для великих металургійних підприємств. У подальшому продукцію металургійних мінізаводів можна буде використати як на відбудову постраждалих і зруйнованих унаслідок воєнних дій територій та об'єктів, так і на експорт. На період дії воєнного стану і чітко визначений термін після його завершення варто заборонити експорт брухту чорних металів (металобрухту, який є критичною сировиною для декарбонізації української металургії), необхідного для спрямування на потреби галузей, котрі його споживають. З метою розвитку металургійної галузі доцільно активізувати попит на внутрішньому ринку на вітчизняну металопродукцію. Дієві заходи стимулювання попиту на вітчизняну металопродукцію передбачають програма відновлення зруйнованої війною інфраструктури, а також платформа “Зроблено в Україні” [32] тощо.

6. Розвиток будівельної галузі з орієнтованими на внутрішній ринок виробництвами для забезпечення повоєнного відновлення економіки країни. Держава має насамперед взяти на себе організацію очищення територій від відходів, що утворилися внаслідок руйнації цивільної і критичної інфраструктури, житлових будинків та виділення для тимчасового складування відходів руйнації окремих ділянок для подальшого рециклінгу й оброблення матеріалів [28]. Важливим завданням виступає стимулювання інвестицій у виробництво будівельних матеріалів у регіонах, де розташовані унікальні глибокі інтегровані виробничі комплекси, наближені до родовищ і кар'єрів сировини. Не менш актуальне створення сприятливих умов для залучення міжнародної технічної та гуманітарної допомоги з метою переробки будівельного сміття – металевого брухту, бетонних уламків, оздоблювальних матеріалів, зокрема для закупівлі спеціального обладнання, спорудження мобільних майданчиків переробки будівельного сміття. За даними Конфедерації будівельників України, для відбудови лише зруйнованого війною житлового фонду буде потрібно не менше 3,9 млн м² скла, 5,7 млн м³ (11,9 млн т) бетону, 39,3 млн м³ (або 14 млрд штук) цегли, 45 млн м² черепиці [33].

Щоб допомогти Україні у відбудові й модернізації, ЄС започаткував новий механізм підтримки на 2024–2027 рр. у вигляді спеціального інструменту. Він дасть змогу ЄС протягом зазначеного періоду надавати нашій країні передбачувану й гнучку підтримку на суму до 50 млрд. євро. При цьому вже сьогодні майже три десятки країн-партнерів активно долучилися до відновлення регіонів, міст та громад. Приміром, Данія взяла шефство над Миколаївською областю, Естонія – над Житомирщиною, Латвія та Франція – над Чернігівщиною, Велика Британія – над Київщиною. Чехія готова взятися за відновлення Дніпропетровської області, Австрія – Запорізької області, Греція – планує

брати участь у відновленні Маріуполя, Харкову готові допомагати США та Туреччина [34]. У громадах, наближених до лінії фронту, відбудова фокусується на відновленні критичної інфраструктури. Представники згаданих країн акцентують увагу на гуманітарних потребах, відновленні житла, мостів та доріг. Переважна більшість партнерів планують розгорнути активну діяльність після закінчення боїв у рамках післявоєнного відновлення.

На наш погляд, одним із головних завдань має стати залучення українських виробників будматеріалів до реконструкції. Вони могли б забезпечити 90 % будівельних матеріалів, необхідних для реконструкції. Їх використання сприятиме збереженню 100 тис. робочих місць і виплаті заробітної плати на 5,6 млрд дол. США, отриманню податкових надходжень на 4,4 млрд дол. США [35]. Україна потребуватиме менше зовнішньої макроекономічної допомоги від донорів, а загальна вартість реконструкції буде меншою через зниження цін на вітчизняні будматеріали. При цьому допомога іноземних кредиторів у сфері житлового будівництва повинна ґрунтуватися не на постачанні будівельних матеріалів, а на інвестуванні у будівництво нових, високотехнологічних виробничих потужностей на території України, що принесе більше користі з урахуванням майбутньої розбудови економіки.

7. Реалізація системних проектів з освоєння українських родовищ корисних копалин. Насамперед держава має звернути увагу на необхідність налагодження в Україні замкнутого циклу виробництва металевого титану, а у перспективі – готової продукції з нього для потреб ОПК, авіаційної і медичної галузей [36]. Це зумовлено тим, що ця галузь має високу технологічну основу, її продукція може використовуватися у високотехнологічних виробництвах, а попит на неї зростатиме і в Україні, і у світі. Наша країна має титанове виробництво, проте воно функціонує в умовах стагнації і вимагає вноормування аж до виготовлення деталей для високотехнологічних виробництв продукції кінцевого призначення, спираючись, у т. ч., на наукові розробки НАН України, відображені в проекті Концепції Державної цільової програми розвитку титанової галузі України [27].

Варто підкреслити, що в найближчій перспективі попит на продукцію з металевого титану зростатиме як в Україні, так і у світі. Це, відповідно, може спровокувати ціновий сплеск на всю групу товарів із металевого титану і титанову сировину, попри те, що зростання виробництва на 2023–2028 рр. у глобальному масштабі, згідно з прогнозом, не передбачає високих темпів зростання світової економіки. Водночас, як показують розрахунки фахівців ДУ “Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України”, розвиток виробництва буде економічно виправданим та інноваційно привабливим, коли ринок виробів з металевого титану щороку розширюватиметься на 6–8 % [27].

Поряд із титаном одним з найбільш затребуваних і перспективних конструкційних матеріалів, які споживаються практично всіма галузями промисловості, у т. ч. стратегічними, є алюмінієві сплави. Свого часу в кольоровій металургії України алюмінієва галузь була найбільш розвинутою. Проте

брак належної уваги в період приватизації став причиною того, що основні фонди ВАТ “Запорізький алюмінієвий виробничий комбінат” перейшли в управління до потужного алюмінієвого об’єднання рф і фактично відбувся крах виробництва українського підприємства. Допущені у приватизації помилки призвели до втрати Україною статусу країни – виробника первинного алюмінію. Під гаслом ефективності приватизації не звернули уваги на те, що російський капітал захоплював найприбутковіші державні підприємства, доводив їх до банкрутства. Це сталося і з алюмінієвою промисловістю – було приватизовано та знищено виробництво первинного алюмінію, яке здійснювалося цим комбінатом [37].

За оцінками фахівців, у міру стабілізації економічної ситуації в Україні потреба в первинному алюмінії зросте приблизно до 400 тис. т на рік. При цьому для одержання глинозему в Україні створювати нові підприємства не потрібно, оскільки на наявних потужностях є можливість забезпечити сировиною виробництво первинного алюмінію [27]. Водночас для економічного розвитку держави та зменшення її залежності від світового ринку виробів з алюмінієвих сплавів актуальним завданням є відродження замкненого циклу виробництва алюмінію в Україні, розширення сировинної бази шляхом удосконалення обладнання, розроблення технологій переробки та збагачення вітчизняних бокситів, дослідження можливості використання алюмінієвої рудної сировини з низьким вмістом корисних компонентів і високим вмістом заліза. Створення вітчизняного алюмінієвого виробництва світового рівня вимагає розроблення Концепції та відповідної Державної програми розвитку алюмінієвої промисловості, котра би передбачала першочергові, середньо- та довгострокові перспективи сировинної бази галузі, забезпечення потреб економіки в конкурентоспроможній продукції, організацію підтримки держави щодо оптимального використання сировинних і енергетичних ресурсів [37].

Зміни світової кон’юнктури і розвиток нових високотехнологічних галузей уже сформувавши потребу в розширенні мінерально-сировинної бази й виробництва (поряд із титаном і алюмінієм) металів, які належать до стратегічних. Серед таких металів особливе місце посідає літій. Україна є однією з небагатьох країн із великими його запасами (за оцінками, до 10 % світових запасів) [38] та в разі організації виробництва може забезпечити попит як усередині країни, так і в західноєвропейських регіонах. За висновками вчених НАН України, найбільш перспективним для подальшого розвитку й освоєння є Полохівське літієве родовище. Водночас варто враховувати, що в Україні руди для виробництва літію є переважно петалітовими, а у світі – сподуменовими, що вимагає відмінних технологічних рішень щодо їх видобутку та збагачення. Причому найголовніше завдання країни – не продавати видобуту сировину, а виробляти високотехнологічну продукцію з використанням цього металу, вартість котрого на світовому ринку є високою. За умови впровадження інновацій розбудова галузі видобутку і переробки літію може стати основою розвитку одного з високотехнологічних наукоміст-

ких напрямів техніки й інженерії. Водночас для того, щоб літєва галузь розпочала функціонування, Україні знадобляться не менше 15–18 років та істотні інвестиційні ресурси обсягом близько 1 млрд дол. США [38].

Загалом, з огляду на необхідність відновлення економіки під час війни та у повоєнний період, державі слід ухвалити ряд виважених рішень щодо переходу від сировинної моделі економіки до стимулювання перероблення, формування точок зростання, розвитку перспективних напрямів спеціалізації на внутрішньому й зовнішньому ринках. Відповідно, основні напрями державної промислової політики мають зосереджуватися на підтримці стратегічних галузей промисловості, розбудові сучасного машинобудування, модернізації металургійної галузі на новій технологічній основі, розвитку галузі будівельних матеріалів з орієнтацією на внутрішній ринок, поглибленні ступеня переробки наявних сировинних ресурсів шляхом реалізації системних проєктів з освоєння родовищ корисних копалин.

За оцінкою Уряду України, Групи Світового банку, Європейської комісії та ООН на початок 2024 р. загальна вартість відновлення в Україні становить 486 млрд дол. США. Лише у 2024 р. країні знадобиться близько 15 млрд дол. США для невідкладних пріоритетних заходів з відбудови як на національному, так і на місцевому рівнях [39]. Не варто забувати й про зовнішній державний борг України, який постійно зростає і на початок травня 2024 р. становив 108 370,3 млн дол. США [40].

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, слід зауважити, що робота промислових підприємств України в умовах ринкової економіки мала суттєві недоліки. Це позначилось на зниженні головної ролі промисловості в розвитку економіки загалом. Спостерігались старіння основних фондів, зниження фінансово-економічних показників, перевищення імпорту продукції над експортом та багато інших недоліків.

Крім усунення негативних факторів, котрі стримували розвиток промисловості України під час становлення ринкової економіки, доцільно розглянути інші загрози, які можуть постати перед національною економікою у післявоєнний період. Одна з них – імовірний сплеск інфляції в країні. Стримати її можна через запровадження жорсткої (викликані війною) бюджетної політики, розширення експорту, контроль за підвищенням заробітної плати (крім військовослужбовців), постійну фінансову допомогу дружніх країн тощо. Частково цю проблему можна вирішити шляхом переходу від пропорційного до прогресивного оподаткування доходів громадян. Такий крок дасть змогу поряд із отриманням додаткових доходів до бюджету очікувати зниження розриву між посадовими окладами різних верств населення.

Порівняння висновків, що випливають із дослідження, і обґрунтованих Дж. М. Кейнсом стосовно участі держави в економічній діяльності підприємств, вказує на їх майже цілковиту ідентичність. Визнання цього факту більшістю країн, особливо лідерами світової економіки, на нашу думку, змушує Україну ще раз повернутись до можливості участі державних органів у розширенні стратегії виробництва у ринкових умовах.

Відновлення вітчизняної економіки у повоєнний період потребує активної участі держави в напрямі відходу від сировинної моделі до стимулювання перероблення, розвитку перспективних напрямів спеціалізації на внутрішньому та зовнішніх ринках. Адаптивність промисловості в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення визначається здатністю ефективно протистояти загрозам, викликам і ризикам війни, а також формуванням підґрунтя економічного зростання в довгостроковій перспективі.

Обсяг роботи Уряду щодо повоєнного розвитку економіки буде значним. Для прийняття стратегічних рішень доцільно (на базі досвіду інших країн) створити в Україні неурядову фахову комісію, яка би підготувала можливі шляхи їх вирішення. При цьому основою державної промислової політики має стати визначення на урядовому рівні стратегічних галузей промисловості з урахуванням специфіки потреб воєнної економіки та повоєнного відновлення. До першочергових заходів із реалізації промислової політики належить стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Список використаних джерел

1. Геєць В. М. Формування економічного профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (ретроспективний погляд). *Економіка України*. 2023. № 8. С. 3–27. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.08.003>.
2. Геєць В. М. Формування профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (погляд на перспективу). *Економіка України*. 2023. № 9. С. 3–29. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.09.003>.
3. Гриценко А. А. Національний економічний розвиток як місцева відповідь на глобальні гео економічні зрушення. *Економіка України*. 2023. № 4. С. 38–54. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.038>.
4. Амоша О. І., Нікіфорова В. А. Розвиток металургійної смарт-промисловості: світовий досвід та уроки для України. *Економіка України*. 2019. № 9. С. 3–23. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.09.003>.
5. Єфименко Т. І. Інформаційний та фіскальний простір посилення резилентності економіки в умовах сталого розвитку. *Фінанси України*. 2022. № 11. С. 7–18. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.11.007>.
6. Коваленко А. О. Стратегічне планування сталого розвитку України : монографія. Київ : ПрофКнига, 2018. 424 с.
7. Білоусова О. С. Взаємодія держави та підприємства у фінансовому забезпеченні розвитку. Київ : ДУ “Ін-т екон. та прогнозування НАН України”, 2017. 340 с.
8. Даниленко А. І. Фінансування та економічні методи стимулювання нарощення випуску конкурентоспроможної продукції. *Фінанси України*. 2019. № 7. С. 7–34. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2019.07.007>.
9. Генеральна угода з тарифів і торгівлі від 30.10.1947 (ГАТТ 1947). URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_264.
10. Статистичний щорічник України за 2000 рік. Київ : Техніка, 2001.
11. Комплексні статистичні публікації. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.
12. Про схвалення Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року : проект розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <http://surl.li/yqkrqe>.
13. UN Comtrade Database. URL: <https://comtradeplus.un.org/TradeFlow>.

14. The International Trade Statistics Yearbook. URL: <https://comtradeplus.un.org/Publication/ITSY>.
15. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності (2001, 2007–2008, 2012, 2015, 2017–2020 рр.) / Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/fin_rez/fr_pr/fr_pr_u/fr_pr_u_13_u.htm.
16. Луїна І. О., Білоусова О. С. Реформування податку на прибуток підприємств у контексті забезпечення державних фінансів. *Економіка України*. 2018. № 7. С. 40–48. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.07.046>.
17. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
18. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18 : постанова Правління Національного банку України від 04.04.2022 № 68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0068500-22#Text>.
19. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18 : постанова Правління Національного банку України від 07.06.2022 № 113. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0113500-22>.
20. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток : наук. доп. / Л. В. Шинкарук, І. А. Бевз, І. В. Барановська та ін. ; за ред. Л. В. Шинкарук ; НАН України, ДУ “Ін-т екон. та прогноз. НАН України”. Київ : ДУ “Ін-т екон. та прогноз. НАН України”, 2015. 304 с.
21. Гетманцев Д. Податок на виведений капітал – модна маніпулятивна ідея. *Дзеркало тижня*. 2018. 13 лип. URL: <http://surl.li/nhiau>.
22. Модернізація економіки промислових регіонів в умовах децентралізації управління : звіт про науково-дослідну роботу / під керівництвом В. І. Ляшенка ; НАН України; Ін-т економіки промисловості. Київ, 2015–2018.
23. High-technology exports (% of manufactured exports) – Ukraine / World Bank. URL: <http://surl.li/xvstpt>.
24. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу: “Загальна теорія зайнятості, процента та грошей”: реферат-дайджест / Асоціація укр. банків. Київ: АУБ, 1999. 189 с. (Серія “Вершини економічної думки”).
25. Даниленко А. І. Удосконалення моделі управління економікою та фінансові механізми її реалізації. *Економіка України*. 2013. № 5. С. 4–30.
26. Ділові очікування підприємств, І квартал 2023 р. / Національний банк України. 2023. URL: <http://surl.li/mcqhqm>.
27. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зростає до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року / Kyiv School of Economics. 2024. 12 лют. URL: <http://surl.li/oorcsk>.
28. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан та ін.] ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 104 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf.
29. Железняк Я. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. *LB.ua*. 2022. 13 квіт. URL: <http://surl.li/ojsvax>.
30. Собкевич О. Напрями розбудови машинобудування в Україні як драйвера економічного розвитку під час війни та в повоєнний період / НІСД. 2024. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-01/az_mashinobuduvannya_23012024.pdf.
31. Лебідь Л. Українське сільгоспмашинобудування на Agritechnica: що пропонують виробники світові. *AgroPortal*. 2023. 24 листоп. URL: <http://surl.li/atjcfx>.
32. Григоренко Ю. Як Україні захистити свій сталевий ринок від імпорту. *ГМК-Центр*. 2024. 27 берез. URL: <http://surl.li/pdcgfg>.
33. Обух В. Україна презентувала інвестиційні можливості в галузі виробництва будівельних матеріалів. *Укрінформ*. 2023. 1 квіт. URL: <http://surl.li/swmlye>.

34. Колесніченко О. Шефство країн над відбудовою регіонів: чи спрацювала ідея Зеленського. *Економічна правда*. 2023. 10 листоп. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/11/10/706443/>.

35. Локалізація відновлення в Україні. Біла книга / ДП “Укрпромзовнішекспертиза”, ГО “Інститут Міжнародних Економічних Досліджень”. 2023. URL: <http://surl.li/nxdygm>.

36. Гахович Н., Венгер В., Кушніренко О. Передумови та перспективи розвитку титанової галузі в Україні у повоєнний період. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Сер.: Економіка, управління, безпека, технології*. 2023. Т. 2, № 3. URL: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-3-3>.

37. Пригунова А., Тубольцев Л. Перспективи розвитку сировинної бази алюмінієвої промисловості в Україні. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Сер.: Економіка, управління, безпека, технології*. 2023. Т. 2, № 4. URL: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-4-3>.

38. Хаустов В. Український літій: які перспективи? *Дзеркало тижня*. 2024. 6 лют. URL: <https://zn.ua/ukr/business/ukrajinskij-litij-jaki-perspektivi.html>.

39. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову / Світовий банк. 2024. 15 лют. URL: <http://surl.li/czjjgv>.

40. Зовнішній державний борг України / Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/foreign/>.

References

1. Heyets, V. (2024). Economic profile formation of strategically important types of industrial activity in Ukraine (retrospective view). *Economy of Ukraine*, 66 (8 (741)), 3–27. DOI: 10.15407/economyukr.2023.08.003 [in Ukrainian].

2. Heyets, V. (2024). Formation of the profile of strategically important industrial activity types in Ukraine (an outlook). *Economy of Ukraine*, 66 (9 (742)), 3–29. DOI: 10.15407/economyukr.2023.09.003 [in Ukrainian].

3. Grytsenko, A. (2024). Nationally rooted economic development as a local response to the global geoeconomic shifts. *Economy of Ukraine*, 66 (4 (737)), 38–54. DOI: 10.15407/economyukr.2023.04.038 [in Ukrainian].

4. Amosha, O., & Nikiforova, V. (2019). Development of smart steel industry: world experience and lessons for Ukraine. *Economy of Ukraine*, 9, 3–23. DOI: 10.15407/economyukr.2019.09.003 [in Ukrainian].

5. Iefymenko, T. Information and fiscal space to strengthen the resilience of the economy in conditions of sustainable development. *Finance of Ukraine*, 11, 7–18. DOI: 10.33763/finukr2022.11.007 [in Ukrainian].

6. Kovalenko, A. O. (2018). *Strategic planning of sustainable development of Ukraine*. Kyiv: ProfKnyga [in Ukrainian].

7. Bilousova, O. S. (2017). *Interaction of the state and the enterprise in the financial support of development*. Kyiv: SI “Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine” [in Ukrainian].

8. Danylenko, A. (2019). Financing and economic ways for promoting an increase in competitive production. *Finance of Ukraine*, 7, 7–34. DOI: 10.33763/finukr2019.07.007 [in Ukrainian].

9. General Agreement on Tariffs and Trade (1947, October 30). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/995_264 [in Ukrainian].

10. State Statistics Service of Ukraine. (2001). *Statistical yearbook of Ukraine for the year 2000*. Kyiv: Tekhnika [in Ukrainian].

11. State Statistics Service of Ukraine. (n. d.). *Comprehensive statistical publications*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm [in Ukrainian].

12. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). *On the approval of the Strategy for the Development of the Industrial Complex of Ukraine for the period until 2025*. (Draft Decree). Retrieved from <http://surl.li/yqkpqe>.

13. United Nations. (n. d.). *UN Comtrade Database*. Retrieved from <https://comtradeplus.un.org/TradeFlow> [in Ukrainian].
14. United Nations. (n. d.). *The International Trade Statistics Yearbook*. Retrieved from <https://comtradeplus.un.org/Publication/ITSY>.
15. State Statistics Service of Ukraine. (n. d.). *Financial results of enterprises before taxation by type of industrial activity* (2001, 2007–2008, 2012, 2015, 2017–2020). Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/fin_rez/fr_pr/fr_pr_u/fr_pr_13_u.htm [in Ukrainian].
16. Lunina, I., & Bilousova, O. (2018). Reforming the corporate income tax in the context of ensuring the sustainability of public finances. *Economy of Ukraine*, 7, 40–48. DOI: 10.15407/economyukr.2018.07.046 [in Ukrainian].
17. State Statistics Service of Ukraine. (n. d.). Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
18. Board of the National Bank of Ukraine. (2022). *On making changes to the resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated February 24, 2022 No. 18* (Resolution No. 68, April 4). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0068500-22#Text> [in Ukrainian].
19. Board of the National Bank of Ukraine. (2022). *On making changes to the resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated February 24, 2022 No. 18* (Resolution No. 113, June 7). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0113500-22> [in Ukrainian].
20. Shynkaruk, L. V. (Ed.). (2015). *Structural transformations in the economy of Ukraine: dynamics, contradictions and impact on economic development* (Scientific report). Kyiv: SI “Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine” [in Ukrainian].
21. Hetmantsev, D. (2018, July 13). A tax on withdrawn capital is a fashionable manipulative idea. *Mirror of the week*. Retrieved from <http://surl.li/nhiauk> [in Ukrainian].
22. Liashenko, V. I. (Ed.). (2013-2018). *Modernization of the economy of industrial regions in the conditions of decentralization of management* (Report on research work). Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. [in Ukrainian].
23. World Bank. (n. d.). *High-technology exports (% of manufactured exports) – Ukraine*. Retrieved from <http://surl.li/xvstpt>.
24. Keynes, J. M. (1999). *Treatise on Monetary Reform: "General Theory of Employment, Interest and Money"* (Abstract-digest). Kyiv: Association of Ukrainian Banks [in Ukrainian].
25. Danylenko, A. (2013). Improvement of the economic management model and financial mechanisms of its implementation. *Economy of Ukraine*, 5, 4–30 [in Ukrainian].
26. National Bank of Ukraine. (2023). *Business expectations of enterprises, I quarter of 2023*. Retrieved from <http://surl.li/mcnhqm> [in Ukrainian].
27. Kyiv School of Economics. (2024, February 12). *The total amount of damage caused to the infrastructure of Ukraine has increased to almost \$155 billion - KSE Institute estimate as of January 2024*. Retrieved from <http://surl.li/oorcsk> [in Ukrainian].
28. Zhalilo, A. Ya. (Ed.). (2024). *Priorities of the development of the real sector in the conditions of war and post-war recovery of the economy of Ukraine* (Analytical report). Retrieved from <http://surl.li/ojsvax> [in Ukrainian].
29. Zhelezniak, Ya. (2022, April 13). 5 stories of economic success after the war: world experience for Ukraine. *LB.ua*. Retrieved from https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_ustpihu_pislya.html [in Ukrainian].
30. Sobkevych, O. (2024). *Directions of the development of mechanical engineering in Ukraine as a driver of economic development during the war and in the post-war period*. Kyiv: NISS. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-01/az_mashinobuduvannya_23012024.pdf [in Ukrainian].

31. Lebid, L. (2023, November 24). Ukrainian agricultural machinery at Agritechnica: what manufacturers offer to the world. *AgroPortal*. Retrieved from <http://surl.li/atjcfx> [in Ukrainian].
32. Hryhorenko, Yu. (2024, March 27). How Ukraine can protect its steel market from imports. *GMC-Center*. Retrieved from <http://surl.li/pdcgfg> [in Ukrainian].
33. Obukh, V. (2023, April 1). Ukraine presented investment opportunities in the field of construction materials production. *Ukrinform*. Retrieved from <http://surl.li/swmlye> [in Ukrainian].
34. Kolesnichenko, O. (2023, November 10). The leadership of countries over the reconstruction of regions: did Zelensky's idea work. *Economic truth*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/11/10/706443/> [in Ukrainian].
35. SE “Ukrpromzovshekspertiza”, & NGO “Institute of International Economic Research”. (2023). *Localization of recovery in Ukraine. White book*. Retrieved from <http://surl.li/nxdygm> [in Ukrainian].
36. Gakhovych H., Venger, V., & Kushnirenko, O. (2023). Prerequisites and prospects for the ukrainian titanium industry development in the postwar period. *Scientific Bulletin of International Association of Scientists. Series: Economy, Management, Security, Technologies*, 2 (3). DOI: 10.56197/2786-5827/2023-2-3-3 [in Ukrainian].
37. Prygunova A., & Tuboltsev L. (2023). Prospects for the development of the raw material base of the Ukrainian aluminum industry. *Scientific Bulletin of International Association of Scientists. Series: Economy, Management, Security, Technologies*, 2 (4). DOI: 10.56197/2786-5827/2023-2-4-3 [in Ukrainian].
38. Khaustov, V. (2024, February 6). Ukrainian lithium: what are the prospects? *Mirror of the week*. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/business/ukrajinskij-litij-jaki-perspektivi.html> [in Ukrainian].
39. World Bank. (2024, February 15). *Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released*. Retrieved from <http://surl.li/czjjgv> [in Ukrainian].
40. Minfin. (n. d.). *External public debt of Ukraine*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/foreign/> [in Ukrainian].

В. П. Кудряшов

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділення управління державними фінансами НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна,

kvp.kudrya@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4801-3620>

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ**

Анотація. *Вступ.* План відновлення України (*далі* – План) потребує застосування належного фінансового забезпечення. Виконання Плану має передбачати не лише відновлення втраченого потенціалу, а й поступальний розвиток, а також дотримання умов бюджетної збалансованості та боргової стійкості. Особливого значення набувають питання щодо з'ясування концептуальних підходів до розроблення та впровадження Плану. Потребують уточнення мета, цілі та завдання його фінансового забезпечення, умови залучення ресурсів та напрями їх витрачання.

Проблематика. В умовах війни було внесено доволі значні зміни до моделі управління бюджетними операціями. Подолання наслідків війни та подальший поступальний розвиток нашої країни потребують перегляду цієї моделі та впровадження деталізованого плану фінансового забезпечення відновлення. Розроблення Плану передбачає залучення ресурсів із різних джерел, участь у його реалізації багатьох суб'єктів діяльності, встановлення напрямів витрачання мобілізованих ресурсів та втілення належної системи управління фінансовими потоками. Формування Плану потребує визначення його змісту, складових, розроблення та впровадження фінансового забезпечення відновлення України.

Мета – визначення концептуальних засад щодо розроблення фінансового забезпечення відновлення України.

Методи. Використано такі методи дослідження: історичний, логічний, абстракції, опису, узагальнення, порівняння, групування, аналізу, синтезу.

Результати. Фінансове забезпечення відновлення передбачає повернення до моделі, використовуваної за мирного часу, з урахуванням модернізації інфраструктури, прискорення економічного зростання, поглиблення структурних реформ, утримання стабільної макроекономічної ситуації, боргової стійкості, а також виконання завдань вступу до ЄС. Визначено концептуальні підходи до формування плану фінансового забезпечення відновлення та розвитку України як складової загального Плану відновлення України. Розкрито джерела фінансування, механізми їх забезпечення, завдання органів державного управління зі створення інституційної структури для імплементації Плану, гарантування умов залучення приватних капіталів та використання зовнішніх джерел, а також застосування механізмів фінансової стабільності та боргової стійкості при виконанні Плану.

Висновки. Фінансове забезпечення відновлення України передбачає залучення ресурсів із різних джерел, упровадження нових механізмів фінансування, узгодження інтересів діяльності багатьох суб'єктів, координацію управління фінансовими операціями, здійснення контролю за використанням залучених ресурсів. До важливих завдань належать об'єднання державних ресурсів, приватних капіталів, коштів інституційних інвесторів, міжнародних організацій, зарубіжних компаній. Інструменти залучення ресурсів охоплюють мобілізацію активів на основі форму-

вання власного капіталу підприємств, використання боргових механізмів, бюджетних коштів, застосування мезонінних (спільних) капіталів, гарантій, страхування, хеджування, грантів, технічної допомоги. Провідним пунктом виконання Плану є залучення приватних капіталів. Функціями держави є впровадження механізмів обмеження ризиків вкладень капіталу, застосування гарантій забезпечення боргових зобов'язань, їх страхування, підтримка обслуговування запозичень, надання фінансової допомоги (у формах дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик), прискорення приватизації державного майна, відведення земельних ділянок, участь держави у співфінансуванні з приватним капіталом стратегічних проєктів, дотримання фінансової стабільності та боргової стійкості.

Ключові слова: План відновлення України, фіскальна політика, управління фінансами, ризики вкладень капіталу, фінансове забезпечення відновлення, фінансування інфраструктури, джерела та механізми фінансування, приватизація державного майна, гарантування боргових зобов'язань, боргова стійкість.

Літ. 24.

Vasyl Kudrjashov

Dr. Sc. (Economics), Professor, SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine,

kvp.kudrya@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4801-3620>

FINANCIAL SUPPORT FOR THE RECOVERY OF UKRAINE'S ECONOMY

Abstract. *Introduction.* The Recovery Plan of Ukraine (hereinafter referred to as the Plan) requires the use of appropriate financial support. The implementation of the Plan should provide not only the restoration of lost potential, but also progressive development, as well as compliance with the conditions of budget balance and debt sustainability. Issues regarding the definition of conceptual approaches to the development and implementation of the Plan are of particular importance. The purpose, goals and tasks of its financial support, the conditions for attracting resources and the direction of their spending need to be clarified.

Problem Statement. During the war, quite significant changes were made to the management model of budget operations. Overcoming the consequences of the war and ensuring the progressive development of our country require a review of this model and the implementation of a detailed plan for the financial support of recovery. The development of the Plan involves the attraction of resources from various sources, the participation in its implementation of many business entities, the establishment of directions for spending the mobilized resources and the implementation of an appropriate system of financial flow management. Formation of the Plan requires determination of its content, components, development and implementation of financial support for the recovery of Ukraine.

The *purpose* is to determine the conceptual basis for the development of financial support for the recovery of Ukraine.

Methods. The following research methods were used: historical, logical, abstraction, description, generalization, comparison, grouping, analysis, synthesis.

Results. Financial support for recovery involves a return to the model used in peacetime, taking into account the infrastructure modernization, the acceleration of economic growth, deepening of structural reforms, maintenance of a stable macroeconomic situation, debt sustainability, as well as the fulfillment of the tasks of accession to the EU. Conceptual approaches to the formation of a plan for the financial support of the recovery and development of Ukraine as a component of the general Recovery Plan of Ukraine

have been defined. The sources of funding, the mechanisms of their provision, the task of state administration bodies to create an institutional structure for the implementation of the Plan, guaranteeing the conditions for attracting private capital and the use of external sources, as well as the application of mechanisms of financial stability and debt sustainability in the implementation of the Plan are disclosed.

Conclusions. Financial support for the recovery of Ukraine involves attracting resources from various sources, introducing new financing mechanisms, coordinating the interests of many entities, coordinating the management of financial operations, and monitoring the use of the resources involved. Important tasks include combining state resources, private capital, funds of institutional investors, international organizations, and foreign companies. Tools for attracting resources include the mobilization of assets based on the formation of the company's own capital, the use of debt mechanisms, budget funds, the use of mezzanine (joint) capital, guarantees, insurance, hedging, grants, technical assistance. The main point of the implementation of the Plan is the attraction of private capital. The functions of the state are the implementation of mechanisms for limiting the risks of capital investments, the use of guarantees for securing debt obligations, their insurance, support for servicing loans, the provision of financial assistance (in the form of grants, subsidies, subventions, budget loans), acceleration of the privatization of state property, allocation of land plots, participation of the state in co-financing strategic projects with private capital, compliance with financial stability and debt sustainability.

Keywords: Ukraine's Recovery Plan, fiscal policy, financial management, risks of capital investments, financial support for recovery, financing of infrastructure, sources and mechanisms of financing, privatization of state property, guaranteeing debt obligations, debt sustainability.

JEL classification: H12, H61, H62, H63.

Вступ. Після закінчення війни Україна потребує впровадження програми відновлення та розвитку, яка має містити концептуальні положення щодо проведення перетворень у напрямі повернення від воєнного до мирного часу, визначення заходів забезпечення поступальної динаміки у всіх сферах, а також застосування механізмів та інструментів їх імплементації. Розроблення та прийняття такої програми необхідне ще до завершення війни, оскільки її імплементація потребує використання доволі складної інституційної структури, а також узгодження діяльності багатьох суб'єктів (як на національному, так і міжнародному рівнях) щодо виконання завдань подальшого розвитку України. Програма має враховувати основні виклики та загрози, що виникатимуть у період відбудови після війни, а також ризики фінансового забезпечення заходів, вжитих для імплементації затверджених програм. Наразі прийнято План відновлення України від наслідків війни [1].

За ініціативою органів державного управління нашої країни, а також підтримки зарубіжних партнерів, крім того, розроблено План відновлення України [2]. До стратегічних орієнтирів Плану віднесено інтеграцію з ЄС, доступ до ринків Євросоюзу і G7, національну безпеку. Наголошено на необхідності створення сприятливого середовища для бізнесу (трансформація пріоритетних секторів, міцний людський капітал, ефективна інфраструктура), а також забезпечення макрофінансової стабільності.

Аналіз досліджень. Проблеми управління державними фінансами та використання фіскальних правил досліджуються багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями, зокрема С. М. Марченком, Т. І. Єфименко, С. С. Гасановим, Р. Кіршнером, Г. Полушкіним [3–7] та ін.

Метою дослідження є визначення концептуальних засад щодо розроблення програм фінансового забезпечення відновлення України.

Методи дослідження. Проведено аналіз формування засад фінансового забезпечення Плану відновлення України, що містяться у публікаціях науковців нашої країни і зарубіжних держав, національних нормативних документах та регуляторних актах ЄС, Європейської комісії, рекомендаціях міжнародних фінансових організацій, а також матеріалах конференцій. Використано такі методи дослідження: історичний, логічний, абстракції, опису, узагальнення, порівняння, групування, аналізу, синтезу.

Результати дослідження. Повномасштабна російська агресія призвела до різкого погіршення розвитку України. Значних пошкоджень та руйнувань зазнали об'єкти виробничої інфраструктури (як цивільної, так і військової), загострилися ризики забезпечення зайнятості (з причин зростання внутрішньої та зовнішньої міграції населення), знизилася ділова активність, виникла необхідність релокації виробничих фондів у віддаленіші від територій проведення воєнних дій райони, збільшення ресурсу для захисту виробничих процесів, підтримки стану соціальної сфери. Помітно зросли потреби у підвищенні рівня військового потенціалу для протидії агресору на полі бою, розширенні функцій із забезпечення безпеки країни, здійсненні витрат на відновлення житла, знищеного та пошкодженого окупантами, збільшенні видатків держави на соціальний захист унаслідок погіршення матеріального становища громадян.

Водночас слід ураховувати, що вторгнення росії з метою руйнування української державності призвело також до ускладнення проведення операцій в економічній сфері (розбалансування співвідношення витрат і ресурсної бази для їх забезпечення, деформація ринкового регулювання економічних процесів, погіршення показників макроекономічного розвитку). Відзначалося ускладнення проведення операцій у фінансовій сфері (мобілізація доходів, виконання інвестиційних проектів), стосовно формування та використання ресурсів державних фондів. Загострилися ризики розбалансування (в аспекті дотримання прийнятних співвідношень між витратами і доходами) у сфері державних фінансів (державного, місцевих бюджетів, державних корпорацій). Істотно погіршилися показники соціальної сфери, котрі відображають рівень доходів громадян, забезпечення товарами та послугами, житлом, інші умови проживання.

Як наслідок, у період війни відбувалися розбалансування управління фінансами, підрив ринкового регулювання, погіршення бізнес-активності, ускладнення доступу до зарубіжних ринків, зростання напруження у сфері фінансового забезпечення соціальних програм, загострення ризиків виконання державного бюджету, погіршення умов ділової активності та діяль-